

Svenskt ekoindex

KVARTAL 1 2019

Mäter försäljningen av ekologisk
mat med svenska råvaror

Ekobondens marknad:

Detta är Svenskt ekoindex

Svenskt ekoindex är ett mått på försäljningen av ekologisk mat i svensk dagligvaruhandel. Den publiceras kvartalsvis av Ekologiska Lantbrukarna inom ramen för projektet *Ekobondens Marknad*.

Det unika med Svenskt ekoindex är att det bara speglar försäljningen av sådana produkter som kan produceras i Sverige. Syftet är att ge en bild av utvecklingen på marknaden för de produkter som kan produceras av svenska ekologiska bönder. Det innebär att indexet mäter försäljningen av produkter som i huvudsak tillverkas av råvarorna spannmål, mjölk, ägg och kött. Bakom indexet ligger data från analysföretaget Nielsen.

Frukt, grönsaker, potatis och rotfrukter saknas i underlaget för Svenskt ekoindex. Det beror på att Nielsen inte har möjlighet att mäta lösviktsförsäljning i butik och därför inte tillhandahåller dessa data.

Jämfört med tidigare publiceringar inom ramen för projektet Ekobondens marknad har vissa förändringar gjorts i hur index beräknas. I korthet har underlaget rensats ytterligare från produkter som inte kan produceras i Sverige.

Under 2018 till 2020 har arbetet med Svenskt ekoindex stöd från Jordbruksverket.

Denna rapport har sammanställts av lantbruks-ekonomen *Lars Jonasson* och lantbruksjournalisten och konsulten *Niclas Åkeson*. Författarna ansvarar ensamma för innehållet i rapporten.

Sammanfattning	3
1. Trender i handeln	4
2. Merpris i handeln	7
3. Råvarans mervärde i butik	9

Utfallet: Minskad försäljning, högre merpriser

Svenskt ekoindex för kvartal 1 under 2019 backar med 3,9 procent jämfört med samma period under 2018. Därmed fortsätter trenden från slutet av 2018. Under det sista kvartalet 2018 sjönk Svenskt ekoindex med 3,4 procent. Förändringarna mäts i värde och kan alltså bero på antingen mindre volymer eller lägre priser eller en kombination av båda. För flera delmarknader tycks bilden för kvartal 1 2019 vara att priserna har höjts och att minskningen i totalt värde därmed förklaras med en ännu större volymminskning.

Ett observandum är att försäljningen av ekologiska mejeriprodukter minskar med hela 6,5 procent i värde under första kvartalet i år jämfört med första kvartalet 2018. Det är en något större minskning än under sista kvartalet 2018, då försäljningen minskade med 5,5 procent.

I **Svenskt ekoindex** rapporter redovisas också prisnivåerna för ett antal ekoprodukter i butik. Här kan vi se att merpriset som konsumenterna

betalade för ekologisk dryckesmjölk, jämfört med konventionell, steg med 8 procent, från 1,43 kronor per liter under helåret 2018 till 1,55 under första kvartalet i år.

Också det merpris på ekologiskt smör som konsumenter betalade ökade, här med knappt 6 procent, från 33,32 kronor per kilo till 35,26.

Exemplen visar att för dessa produkter är minskningen i såld volym större än minskningen i värde. Att prisskillnaden mellan ekologiska och konventionella mejeriprodukter ökar samtidigt som det finns god tillgång på ekologisk mjölkkråva är något förvånande.

För två av produkterna i Svenskt ekoindex har försäljningsvärdet ökat under det första kvartalet 2019 jämfört med samma period 2018. Det gäller havregryn och vetemjöl. För båda dessa produkter beror tillväxten på en kombination av högre priser och ökade sålda volymer. ■

Kapitel 1: Svenskt ekoindex backar 3,9 % kvartal 1

Försäljningen av ekologisk mat minskar just nu i Sverige. Svenskt ekoindex mäter handelns försäljning av de ekologiska livsmedel som i huvudsak produceras eller hade kunnat produceras i Sverige. Detta index sjönk med 3,9 procent under första kvartalet 2019 jämfört med samma period 2018.

Den största enskilda förklaringen till nedgången under kvartalet är att försäljningen av ekologiska mejeriprodukter minskade med 6,5 procent. Det är i sig en kraftig nedgång och dessutom i ett segment som representerar en stor andel av ekomarknaden. Också försäljningen av ekologiskt kött minskar under kvartalet, medan det ökar något för cerealiebaserade produkter som havregryn och vetemjöl.

Att försäljningen i dagligvaruhandeln minskar är naturligtvis inte bra ur ett ekobondeperspektiv. Exakt hur och vem det kommer att påverka är för tidigt att sia om och styrs av den fortsatta utvecklingen. För några grupper har nedgången redan under 2018 fått konsekvenser, till exempel gris-, kyckling- och äggproducenterna. För andra, som mjölk- och spannmålsproducenterna, har torkan varit det stora problemet.

I ett längre perspektiv är det heller inte unikt att Svenskt ekoindex sjunker. Från basåret 2004 har det inträffat två gånger, 2010 då det backade med 3,4 procent och 2012 då nedgången var 6,1 procent.

Internationellt visar försäljningen av ekologisk mat ännu inga tecken på att mattas och både spannmål och mjölkprodukter exporteras redan från Sverige.

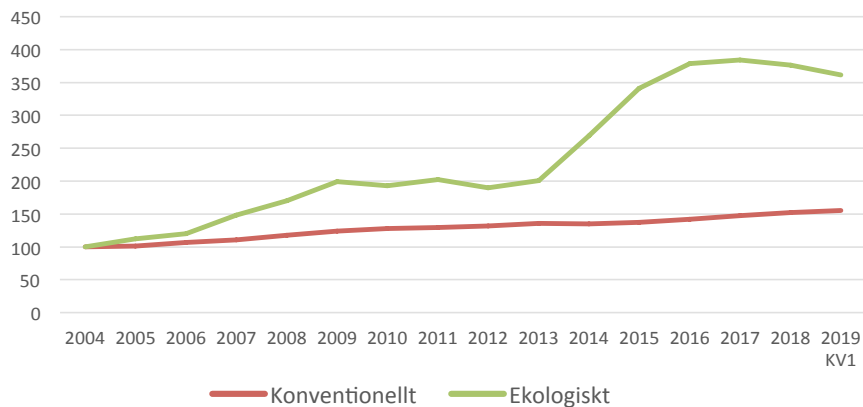
I diagrammen på följande sidor visas försäljningsutvecklingen det senaste kvartalet. Figur 1 speglar utvecklingen för svenskt ekoindex från 2004 fram till första kvartalet 2019.

I övriga diagram i detta kapitel visas försäljningsutvecklingen nedbruten per produktkategori. Alla index för olika produktkategorier avser försäljningsvärde och är indexerade med 2016 som basår (index 100). Det går alltså att utläsa hur försäljningen har förändrats under 2017, 2018 och första kvartalet 2019. När det gäller 2019 visar indexet utvecklingen under första kvartalet 2019 jämfört med samma kvartal 2018. I diagrammen används den förändringen som en prognos för utfallet resten av 2019. De produkter som minskar mest under första kvartalet 2019 är lammkött (-22,8 %) och mejeri (-6,5 %). Två produkter ökar sitt totala försäljningsvärde och det är havregryn (+4,3 %) och vetemjöl (+2,5 %). Nötkött minskar med 4,4 %, griskött med 2,3 % och ägg med 2,1 %.

I kapitlen 2 och 3 belyses skillnaden i pris mellan ekologiska och konventionella produkter i dagligvaruhandeln. ●

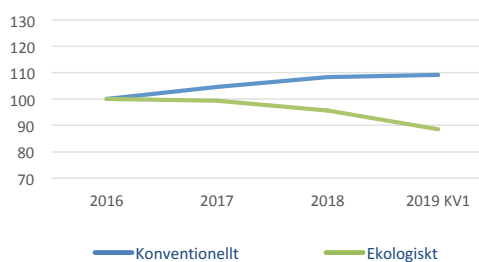
Trender i handeln

Försäljningen i butik av livsmedel som kan produceras i Sverige (Index 2004=100)

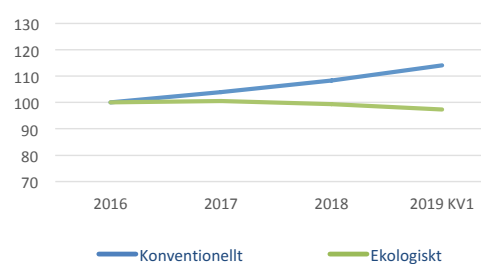
FIGUR 1. Försäljningsutveckling i dagligvaruhandeln i värde för livsmedel som kan produceras i Sverige, 2004 till 2018. I diagrammet ingår mejeriprodukter, kött, ägg och spannmålsprodukter. Grönsaker ingår inte på grund av brist på data. Källa: För åren 2004 till 2016 SCB, för 2017 till 2019 Nielsen.

Mejeri

FIGUR 2. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

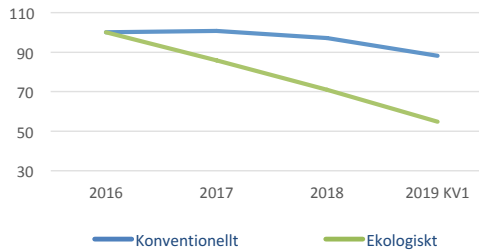
Ägg

FIGUR 3. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

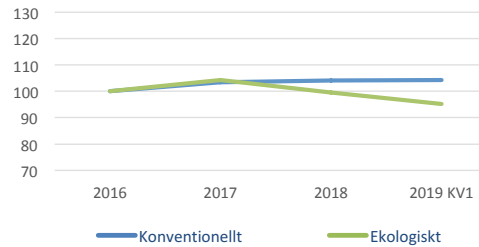
Trender i handeln

Lamm, färs och styckdetaljer

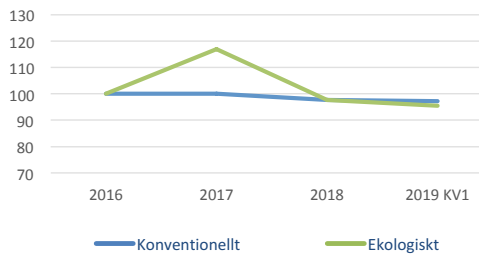
FIGUR 4. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Nöt, färs och styckdetaljer

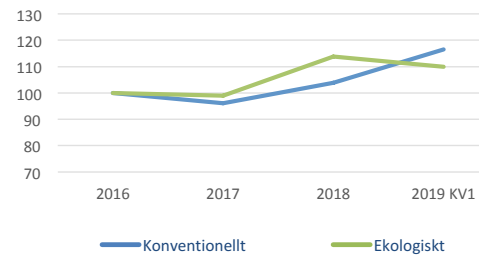
FIGUR 5. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Gris, färs och styckdetaljer

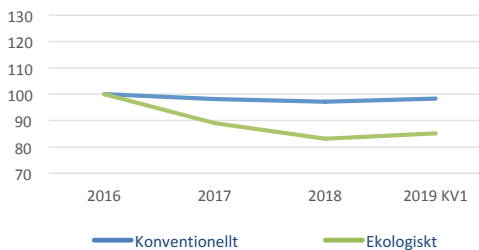
FIGUR 6. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Färs kyckling

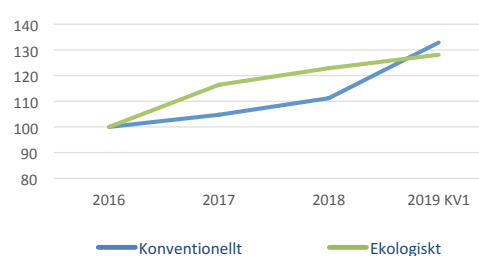
FIGUR 7. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Vetemjöl

FIGUR 8. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Havregryn

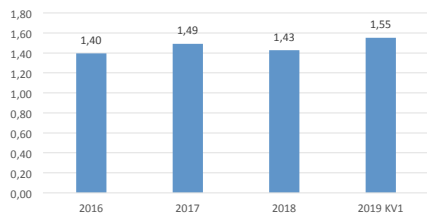
FIGUR 9. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Kapitel 2: Merpriset för ekomaten ligger fast

I det här avsnittet redovisas den genomsnittliga prisskillnaden i butik mellan några olika ekologiska och konventionella produkter. Inledningsvis kan konstateras att priserna för såväl konventionell som ekologisk mat har stigit under kvartal 1 2019. För de flesta produkter ökar skillnaden i pris mellan ekologiskt och konventionellt under första kvartalet 2019. Det är anmärkningsvärt med tanke på att de sålda ekovolymerna samtidigt minskar och det åtminstone för vissa produktslag finns gott om ekologisk råvara.

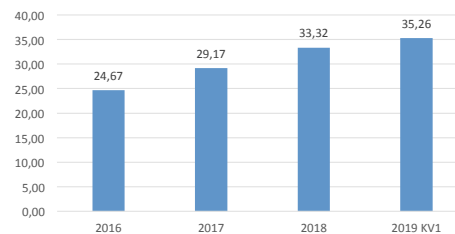
Det gäller till exempel mjölk, ägg och fläskfärs. Merpriset för ekologisk konsumtionsmjölk ökade med 12 öre per liter (8,4%) och merpriset för smör med 1,94 kr per kilo (5,8%). Äggens merpris ökade med 3,8 procent. För några produkter minskade merpriset dock. Det gäller nötfärs där skillnaden mot den konventionella färsen minskade med 41 öre per kilo. Överlag är merpriserna för de ekologiska produkterna fortsatt höga, vilket på sikt ändå är en bra utgångspunkt för affärsutveckling.

Konsumtionsmjölk kr/liter

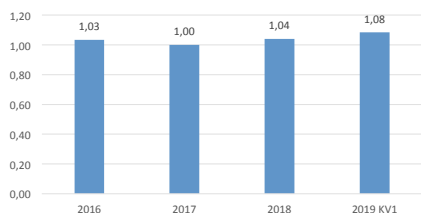
FIGUR 10. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Smör och margarin kr/kg

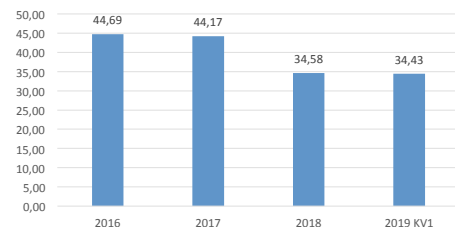
FIGUR 11. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Ägg kr/styck

FIGUR 12. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

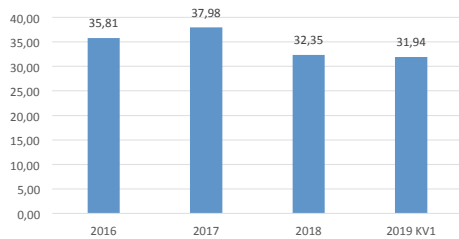
Lammfärs kr/kg

FIGUR 13. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

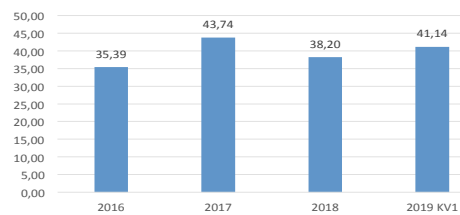
Merpris i handeln

Nötfärs kr/kg

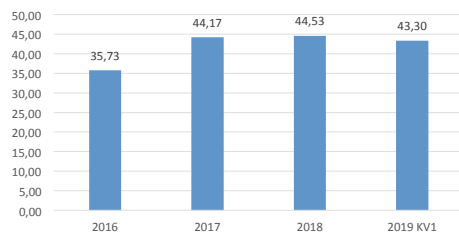
FIGUR 14. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Fläskfärs kr/kg

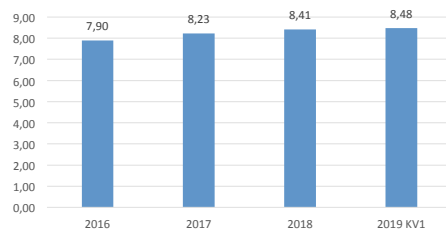
FIGUR 15. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Färs kyckling kr/kg

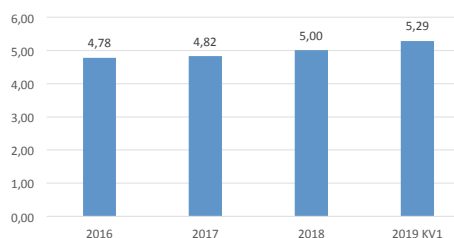
FIGUR 16. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Havregryn kr/kg

FIGUR 17. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Vetemjöl kr/kg

FIGUR 18. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Råvarans mervärde i butik

Kapitel 3: Vad blir prisskillnaderna omräknat till råvarupris hos ekobonden?

Ekologisk mat är en så kallad premiumprodukt. En sådan har vissa mervärden som kunden är beredd att betala extra för. Nära nog alla mervärden för ekologisk mat har sitt ursprung på den gård där grödorna har odlats och djuren fötts upp. För det får bonden extra betalt av den han säljer sin råvara till. Frågan är hur denna merbetalning relaterar till det merpris som kunden betalar i butiken?

För att belysa detta räknas i det här avsnittet prisskillnaderna i diagrammen i kapitel 2 om till vad det motsvarar i råvarupris, uttryckt i den enhet som används när produkterna säljs från gården. I stället för pris per styck som används för äggen i butiken, blir det i stället pris per kilo. Merpriset för köttfärs räknas om med hänsyn till hur mycket kött det går att få ut från en slaktkropp osv.

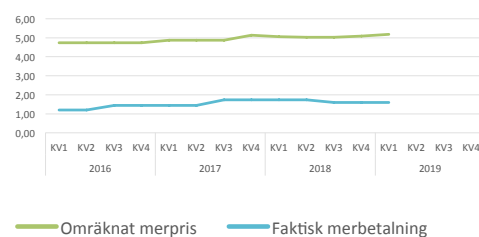
Med dessa beräkningar som underlag går det sedan att diskutera ett antal frågor. Hur fördelas mervärdet i livsmedelskedjan? Vilka marginaler tas ut och av vem? Finns det merkostnader för att hantera ekoprodukter i industriled och handel? Går det att öka de sålda volymerna genom sänkta priser i butik utan att det drabbar betalningen till bonden?

"Nära nog alla mervärden för ekologisk mat har sitt ursprung på den gård där grödorna har odlats och djuren fötts upp. För det får bonden extra betalt av den han säljer sin råvara till. Frågan är hur denna merbetalning relaterar till det merpris som kunden betalar i butiken?"

Ett underliggande antagande i de följande diagrammen är att påslagen genom hela kedjan är samma i kronor räknat (dvs att man inte tillämpar procentuella påslag) för både konventionella och ekologiska livsmedel. Vi antar till exempel att det inte kostar mer att transportera, skala, valsa, paketera och sälja ett kilo ekologiska havregryn än ett kilo konventionella. Vi tänker oss också att det inte kostar mer att transportera, slakta, förädla och sälja ett nötkreatur från en ekologisk gård jämfört med en konventionell. Och så vidare för alla olika produkter. Vi är öppna för att det kan finnas invändningar mot ett sådant sätt att tänka och räkna och välkomnar synpunkter och inspel med vars hjälp vi kan förbättra framtida rapporter.

I det följande kommenteras nötkött och mjölk mera utförligt i brödtexten, medan övriga produkter kommenteras intill respektive diagram.

Det ekologiska grynhavrets mervärde i havregryn

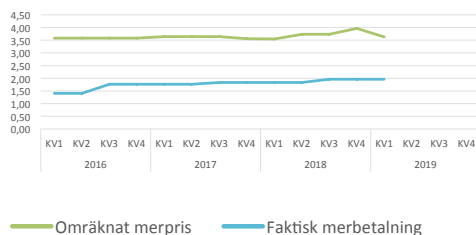

FIGUR 19. Av diagrammet framgår att råvaran ekologisk grynhavre under kvartal 1 2019 hade ett mervärde i butik på 5,18 kronor, en ökning med 4 öre jämfört med kvartal 1 2018. Den ekologiska bonden har under 2018 fått cirka 1,60 kronor mer per kilo. Mellan tre och fyra kronor av merpriset hamnar därmed hos någon annan än bonden.

Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.

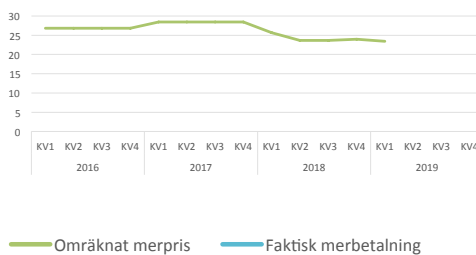
Råvarans mervärde i butik

Det ekologiska kvarnvetets mervärde i vetemjöl

FIGUR 20. Ekologiskt kvarnvet hade under kvartal 1 2019 ett mervärde i butik på 3,63 kronor per kilo, en ökning med 7 öre per kilo jämfört med kvartal 1 2018. Den ekologiska odlaren får cirka två kronor mer per kilo. Det innebär att 1,60 av konsumenternas merbetalning hamnar hos någon annan. Tilläggas bör att vetemjöl i påse utgör en liten del av användningen av kvarnvet. En hel del går till förädlingsindustrin och hamnar i sammansatta produkter som bröd och färdigmat, där det är omöjligt att härleda råvarans mervärde. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

Det ekologiska nötköttets mervärde i nötfärs

FIGUR 21. Diagrammet visar den ekologiska nötfärsens merpris i butik omräknat till kronor per kilo slaktkropp. I kvartal 1 2019 var det 23,44 kronor per kilo. Merbetalningen till bonden saknas det tillförlitliga uppgifter om. Läs mer om nötkött i brödtexten till höger. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

En bonde som säljer ett nötkreatur till slakt får betalt för slaktkroppen. En sådan består till 25 procent av delar som inte är direkt säljbara i slutledet, till exempel ben, fett och senor. För att räkna om merpriset på nötfärs i butik till värdet för en hel slaktkropp har faktorn 75 procent använts. Ett merpris på till exempel tio kronor för färsen i butiken antas motsvara 7,50 kronor per kilo i bondeled.

För att beräkna merpriset i diagrammet nere till vänster har statistik från Nielsen använts. I denna kan man inte skilja på importerat och svenskt kött. Då en viss del av den konventionella nötfärs som säljs är importerad och sannolikt har ett lägre snittpris än den svenska konventionella färsen blir beräkningen av mervärdet inte helt rättvisande.

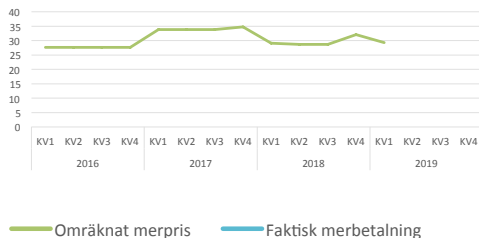
En snabb stickprovskontroll av merpriset för svensk ekologisk nötfärs, jämfört med svensk konventionell nötfärs, i några nätbutiker visar en pris skillnad i storleksordningen 20 kronor per kilo. Omräknat till bondepris betyder det cirka 15 kronor per kilo. I verkligheten ligger merpriset på ekologiskt nötkött i bondeled på några få kronor, ibland inte ens det. Värt att notera är också att för styckade nötdetaljer är merpriset för ekologiskt kött cirka 60 kronor per kilo, det vill säga betydligt högre än för nötfärsen. Med hänsyn till det är merpriset för det ekologiska nötköttet i butik högre än det vi kalkylerar via nötfärsen.

Samtidigt finns det god tillgång till ekologiskt nötkött. Här kan man diskutera om prissättningen fungerar som den ska. I en perfekt ekonomi hade priset i butik sjunkit och de sålda volymerna ökat till dess att det inte fanns något överskott av ekologiskt kött längre.

Detta är värt att diskutera. En kombination av minskade marginaler per kilo i slakt- och/eller handelsled och ett ökat kampanjande för ekologiskt nötkött skulle kunna bana väg för att en större del av det ekologiska nötkött som de facto produceras i Sverige hade kunnat säljas som ekologiskt. Då hade handelns totala marginaler möjligen kunnat vara oförändrade (fler kilo med ett lägre påslag per kilo ger samma totala netto) samtidigt som vi hade utnyttjat en befintlig resurs på ett bättre sätt.

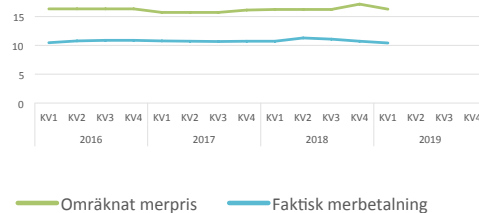
Råvarans mervärde i butik

Det ekologiska grisköttets mervärde i fläskfärs

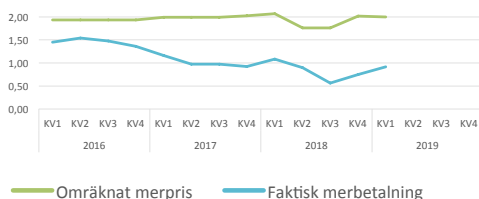
FIGUR 22. Diagrammet visar merpriset för råvaran i den ekologiska fläskfärsen jämfört med den konventionella. Under kvartal 1 2019 skilde det 29,32 kronor per kilo. Ingen uppdelning av svensk och importerad vara har kunnat göras. Stickprover visar att pris-skillnaden mellan svensk ekologisk fläskfärs och svensk konventionell ligger på cirka 30 kronor per kilo i konsumentled, vilket ger ett mervärde för slaktkroppen på cirka 20 kronor per kilo. Merpriset på ekologisk gris i bondeled finns det inga offentliga uppgifter om. Vad gäller ekologiska grisar förekommer också en diskussion om möjligheten att utnyttja hela grisen. Utvecklingen av ett ekologiskt charksortiment har gått sakta, delvis kopplat till handelns ovilja att sälja charkprodukter med svensk råvara utan tillsats av nitrit. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

De ekologiska äggens mervärde som sålda ägg i butik

FIGUR 23. Diagrammet visar merpris för ekologiska ägg i butik omräknat till kronor per kilo ägg. Vid omräkningen från styckpris till kilopris har varje ägg beräknats väga 63 gram. Konsumenter betalade under första kvartalet 2019 16,82 kronor mer per kilo för de ekologiska äggen, medan merpriset till den ekologiska bonden låg runt 10 kronor. Med konventionella ägg avses snittpriset på den mix av burägg, ägg från frigående höns med mera som säljs i dagligvarubutikerna. Försäljningsvolymerna för ekologiska ägg inom dagligvaruhandeln har legat relativt stabila de senaste åren trots att merpriset i butik tenderat att öka något. Trots det och trots att Jordbruksverkets statistik över producerad mängd ekologiska ägg visar en minskad produktion, rapporteras det om ett överskott av ekologiska ägg. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

Den ekologiska mjölkens mervärde i konsumtionsmjölk och gräddprodukter

FIGUR 24. Diagrammet visar ekomjölkens merpris i butik för en kombination av konsumtionsmjölk och gräddor omräknat till kronor per kilo mjölkråvara. Mer kommentarer till höger. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

Konsumtionsmjölk och gräddor ligger till grund för beräkningen av mervärdet på den ekologiska mjölkråvaran. Den här beräkningen räcker inte ensam för att sätta ett värde på den ekologiska mjölkråvarans mervärde, men kan vara en ingång till att diskutera frågan.

Av diagrammet framgår att ekomjölken i form av konsumtionsmjölk och gräddor i butiken säljs för cirka två kronor mer per kilo mjölkråvara än konventionell (läs mer nedan om hur beräkningen har gjorts).

Det finns flera hänsyn att ta vid bedömningen av den här siffran. En första är att all den ekomjolk som vägs in av olika skäl inte avsåts som ekologisk. Det beror delvis på säsongvariationer där mejerierna måste kunna hantera efterfrågetoppar

Råvarans mervärde i butik

på ekologiska mejeriprodukter och därför under andra perioder kommer att ha en del överskott. En viss del av ekomjölken kan också gå förlorad i mejerianläggningarna när man byter från hantering av konventionell till ekologisk mjölk.

Just nu befinner sig sannolikt de flesta mejerier i en situation där man tagit in ett antal nya leverantörer i tron att försäljningen skulle fortsätta att öka. När den då tvärtom minskar så uppstår ett överskott av ekologisk mjölk. Om till exempel bara hälften av det som vägs in till mejeriet som ekologiskt kan säljas som ekologiskt så reduceras mejeriets utbyte av den invägda ekomjölken med hälften, det vill säga en krona per kilo mjölk. Om däremot 70 procent av den invägda mjölken avsätts som ekologisk så blir råvarans mervärde med det här sättet att räkna 1,40 kronor per kilo mjölk.

En annan faktor att ta hänsyn till är att mixen av produkter som görs av ekologisk respektive konventionell mjölk är olika. Om vi till exempel hade använt smör i stället för grädde för att värdera fett i mjölken hade merpriset för ekoråvaran varit högre än det som visas i diagrammet. Ett kilo ekologiskt smör i butiken kostade under första kvartalet 2019 35,26 kronor mer per kilo än konventionellt.

Ytterligare en aspekt på frågan om ekomjölkråvarans värde på marknaden är att den i högre grad används i de mest lönsamma segmenten. Det görs mycket lite ost på svensk ekologisk mjölk och ost är en hårt prispresad produkt som ofta ger lite betalt för den ingående råvaran.

I bedömningen av ekomjölakens netto för mejerierna behöver också vägas in merkostnader i insamlingsledet, där två linjer måste hållas separerade från varandra, vilket ger högre kostnader.

För Arla, som är det marknadsledande mejeriet i Sverige, används ekomjölken också som ett sätt att bygga hela företagets gröna varumärkesprofil. Detta anges som en central del av strategin och används aktivt i den globala marknadsföringen av Arlas produkter. För den svenska råvarans del är detta på väg att få stor betydelse i och med att exporten av ekologiskt mjölkpulver från Sverige har startat. Möjligheten att exportera ekologisk mjölk kan få stor betydelse för ekomjölkråvarans värde för Arla i framtiden.

Diskussionen ovan handlar enbart om att se på ekomjölakens värde i ett marknadsperspektiv. Hur stor del av mervärdet som hamnar hos mejerierna respektive handeln vet vi ingenting om. Och hur de kooperativa mejerierna väljer att betala sina leverantörer styrs av många andra hänsyn än mervärdet på marknaden. Klart är dock att i de länder där det finns renodlade ekomejerier så tenderar merpriset till de ekologiska mjölkleverantörerna att vara högre än i Sverige.

I underlaget har antagits att konsumtionsmjölken har en fetthalt på i genomsnitt 1,5 procent och grädden 25 procent. Mjölakens och gräddens merpris i butik har hämtats från Nielsen och där visat sig vara cirka 1,50 exklusive moms för konsumtionsmjölk och i underkant av sex kronor per liter för gräddprodukter.

Om man utgår från mjölakens naturliga fetthalt på drygt 4 procent och gör en fördelning mellan mjölk och grädde med ovanstående fetthalter så blir det 88,5 procent konsumtionsmjölk och 11,5 procent grädde. Det är med denna fördelning som merpriset på 2 kronor per liter för råvaran har beräknats. ●